КИТАП КҮЗӘТҮ: КОГНИТИВ ЛИНГВИСТИКАНЫҢ ПРОБЛЕМАЛЫ КЫРЛАРЫ

Сагдеева Ф.К. Проблемные поля когнитивной лингвистики (на материале татарского языка): монография / Ф.К. Сагдеева. – Казань: редакционно-издательский центр «Школа», 2024. 206 с.

Хезмәтнең авторы – Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты гомуми тел белеме бүлегенең әйдәп баручы фәнни хезмәткәре, филология фәннәре кандидаты Фәүзия Кәбир кызы Сәгъдиева. Монографиянең темасыннан аңлашылганча, сүз когнитив лингвистика турында баргач, тел төзелешенең кешеләрнең үзара аралашуын барлыкка китерү вазифасына караган хосусый үзенчәлекләреннән тыш, тел чараларында рухани/дини, сәнгати/мәдәни һәм иҗтимагый/матди дөньяви шартлар белән бәйләнештәге катлаулы мәсьәләләр дә игътибар үзәгендә булыр дип көтелә. Бу – хезмәтнең керешендә үк аңлатыла: «Актуальность иследования определяется его обращением к проблематике взаимоотношений объективной действительности, языка и мышления. На сегодняшнем этапе развития гуманитарных наук в языкознании на первый план выдвигается антропоцентрический подход, предполагающий исследование языковых феноменов в тесной связи с человеком, его мышлением и различными видами его духовно-практической деятельности» [6: 3]. Димәк, тел берәмлекләренең ни рәвешле файдаланылу мөмкинлеген, бу очракта адәм баласының аңында объектив чынбарлыкны кабул итеп, үзенчә мөнәсәбәт белдерелү юнәлешендә, ягъни бу дөньядагы яшәештә көндәлек аралашу чарасы булган телнең, тагын да катлаулырак вазифалар үтәгәндә, ничек кулланылуын тикшерү максаты куела.

Сүз уңаеннан, бу монографиясенә кадәр дә Ф.К. Сәгъдиеваның татар тел белеменең төрле катлаулы проблемаларын күзаллау һәм җентекләп тикшерү юнәлешендәге хезмәтләре булды. «Проблемы культуры татарской речи в условиях активного двуязычия» китабында авторның 80–90 нчы еллардагы татар-рус һәм рус-татар икетеллелеге шартларындагы чынбарлыкның асылы, татар һәм рус телләре мөнәсәбәтендә икетеллелек күренешенең табигате, типлары, тел сәясәте һәм милли мөнәсәбәтләр яктылыгында татар сөйләмә һәм әдәби теленең норма һәм интерференция кебек катлаулы мәсьәләләре турындагы күпсанлы мәкаләләрендә әйтә башлаган фикерләре берләштерелеп тәкъдим ителә [2]. Авторның: «На сегодняшний день от признания права татарского языка быть одним из государственных языков до практической его реализации очень далеко» дигән фикеренең сәбәпләре санала һәм бу мәсьәлә хәзер дә актуальлеген югалтмый [2: 84–94].

Ф.К. Сәгъдиеваның аспиранты Д.Р. Гайнанова белән берлектә язылган «Татарский концепт как объект лингвокультурологического

анализа» дигән басманың [3] исеменнән аңлашылганча, китап тел белеменең актуаль юнәлешләреннән саналган, әмма татар филологиясендә аз өйрәнелгән лингвокультурология фәне проблемаларына һәм концепт категориясенең табигатен һәм вазифасын билгеләүгә багышлана. Тел өйрәнүдә фәнни ысулларның күптөрле булуын истә тотып, бу хезмәттә тема итеп күтәрелгән мәсьәләне өйрәнү һәм хәл итүнең хәзерге лингвистикада шартлы рәвештә алынган өч фәнни парадигмага нигезләнүе ассызыклана: 1) XIX гасырның беренче чирегендә формалашкан генетик/тарихи; 2) XX гасыр уртасында барлыкка килгән таксономик/системалы/структур (тел берәмлекләренең төзелеше катлаулы булуын, аларның төрле группаларга бүленешен аңлау); 3) антропоцентристик: коммуникатив, функциональ, прагматик.

Аңлавыбызча, әлеге парадигмаларның үз табигатьләрен һәм вазифаларын төгәлрәк күзалларга мөмкинлек биргән категорияләр белән яңача, катлаулырак өйрәнү юнәлеше сайлана. XX гасырның 60 нчы елларыннан төрле телләрдә тел һәм сөйләм системасына караган мәсьәләләрне традицион рәвештә, ягъни телнең үз чаралары белән генә түгел, когнитив лингвистика, лингвокультурология дигән яңа юнәлештәге фән категорияләрен аңлы рәвештә файдаланып өйрәнү проблемасы көн тәртибенә куела. Алга таба төрле телләрдә, төрле авторлар тарафыннан лингвокультурология фәненең төп категориясе булган *концепт* төшенчәсенең проблемалары, аларның ничек аңлатылуы күпсанлы мисаллар ярдәмендә күрсәтелә һәм нәтиҗә ясала: «Из вышеизложенного видно, что изучение концептов является одним из актуальных научных направлений не только в отечественном, но и в тюркском языкознании. Однако, несмотря на большое количество работ, посвященых данной теме, вопрос об изученности концептов остается нерешенным, что в свою очередь обуславливает актуальность данного направления в лингвистике» [3: 3–13].

Лингвокультурологик анализ хезмәтнең өч бүлегендә яктыртыла. Беренче бүлек теманың теоретик яктан нигезләнүе мәсьәләренә багышлана, лингвокультурология дигән фән тармагының фәнни аппараты формалаштырыла, «...предмет лингвокультурологии – национальные формы бытия общества, воспроизводимые в системе языковой коммуникации и основанные на его культурных ценностях, все, что составляет “языковую картину мира”», дип, үзенә хас предметы билгеләнә. Әлеге фәннең төп төшенчәләре булып саналган «языковая личность», «концепт», «культурная картина мира», «культурный концепт», «прецедентные феномены» һ. б. терминнар ачыклана, кешеләрнең әйләнә-тирә чынбарлыкны танып белү тәҗрибәсенең төрле авторлар тарафыннан ничек анализлануы билгеләнә. Мәсәлән, Ю.Н. Караулов фикеренчә, «...языковая личность – это любой носитель того или иного языка, охарактеризованный на основе анализа произведенных им текстов с точки зрения использования в этих текстах системных средств данного языка для отражения видения им окружающей действительности (картины мира) для достижения определенных

целей в этом мире» [3: 15]. Әлеге фикерләргә Ф.К. Сәгъдиева да үз мөнәсәбәтен белдерә, алар, нигездә, татар теленнән алынган мисаллар белән ныгытыла. Әлеге проблеманың автор тарафыннан берничә мәкаләдә яктыртылуы да игътибарны җәлеп итә. «Анализируемый материал показывает, у Ибрагимова портрет женщины не отождествляется с простым описанием внешности, ее лица, фигуры, одежды. В портрет включается описание внешнего и внутренного состояния героини, ее действий и взаимоотношений с другими персонажами, манеры говорить и образ мышления, а также описание характера» [4: 249]. Шушы ук юнәлештә Г. Исхакый иҗаты мисалында авторның дөньяви чынбарлыкны кабул итүендә мораль-этик категорияләрнең ассоциатив-мәгънәви эчтәлеге анализлана [5]. Димәк, лингвокультурологик юнәлештәге өйрәнүдә милли һәм мәдәни яссылыктагы факторларның әһәмиятен ассызыклау сорала. Әлеге нигездә төшенчә/терминнарның чынбарлыкка, гыйлемгә мөнәсәбәттә концептлашуында концептлар ике төргә – универсаль (фәлсәфи) һәм милли мәдәният категорияләренә яисә милли концептларга бүлеп карала. Галимнәр белдергәнчә, милли концептлар халыкның аңында урын алган күзаллаулар һәм стереотипларга нигезләнеп, телдә сүзләр, фразеологик берәмлекләр һәм паремияләр буларак чагылыш табалар. Биредә алар тел белән мәдәниятне үзара бәйләп торучы ачкыч сүз төшенчәсе буларак кулланыла. Культурологик концептлар әйләнә-тирә дөнья күренешләрен концептлаштыру нәтиҗәсендә барлыкка килә һәм ул тел берәмлекләренең мәгънә компонентларында гәүдәләнә. Нәкъ менә шул нигездә фикер һәм тел күренешләре, телне өйрәнә торган фәнни тармаклар үзара берләшә һәм керешеп китә. Аерым алганда, лингвокультурология фәне күзлегеннән өйрәнгәндә тел һәм мәдәният мәсьәләләренең берләшүе күз уңына куела. Шулай итеп, әлеге фән тармагына караган тикшеренүләрдә чынбарлыкны кабул итүдә тел һәм фикерләүнең милли төшенчәләргә, тел, әдәбият һәм мәдәнияткә, аларны куллану һәм өйрәнү системалары берлегенә таянып гамәлгә ашырылуы ассызыклана. «Владение языком, предполагает владение концепттуализацией мира, отраженным данным языком; ...Язык выступает как способ создания и преобразования мысли» дигәндә, кеше өчен үз ана телен белүнең әһәмияте ассызыклана – адәм баласы үзе яшәгән дөньяви чынбарлыкны туган теле ярдәмендә кабул итә, хәтердә калдыра һәм мөнәсәбәт белдерә ала. Димәк, бу фәнни юнәлеш антропоцентристик парадигмага, ягъни кеше феноменына, аның аң-фикерләвенә, чынбарлыкны ничек күрүенә, инану-ышануларын ни рәвешле әйтеп бирә белү үзенчәлегенә нигезләнә. Бу юнәлештә тел гомумкогнитив механизм буларак карала. Әйтеп бирә белү дигәндә, гомумсөйләмә тел һәм язма текстлардагы аерым автор иҗатының үзенчәлекле мөмкинлеге истә тотыла [6: 14–70].

Шулай итеп, төрле телләргә караган күпсанлы фәнни хезмәтләр анализланып, лингвокультурологиянең фәнни аппараты, методологиясе нигезләнә. «К базовым понятиям лингвокультурологии относится

и понятие «концепт», – дип яза автор, һәм татар теле материалын киң кулланып, әлеге мәсьәләне җентекләп аңлата. «Настоящее исследование посвящено рассмотрению одного из значимых концептов татарской культуры *акча* (деньги). Деньги представляют собой особый товар и занимают значительное место в жизни человека, а стало быть, и в его языковом сознании. Следовательно, важен и концепт, который стоит за этим именем». Шул рәвешле, лингвокультурологиянең фәнни аппараты, эчтәлеге ачыклана, методологиясе билгеләнә, татар теле мисалында *акча* төшенчәсенең әлеге фән тармагының культуралы модель концепты буларак ничек кулланылуы тикшерелә, ягьни катлаулы теоретик нигездә гамәли эшчәнлек башлана һәм ике бүлек дәвамында тикшерү дәвам иттерелә. Бу бүлекләр белән танышу һәм зиһенгә алу барышында татар теленең сүз/сөйләм байлыгының дәрәҗәсе күптөрле чаралар белән халыкның фикерләү үзенчәлеге, иҗтимагый яшәешкә мөнәсәбәт белдерелү кебек мәсьәләләргә нигезләнеп күрсәтелә һәм укучыга беренче мәртәбә тәкъдим ителә [3: 71–157].

Алга таба шундый ук катлаулы эшчәнлек, Ф.К. Сәгъдиеваның икенче аспиранты Ч.З. Абдуллина белән бергә язылган «Татарстан Республикасында тел вазгыяте: татар теленең кулланылыш даирәсе» дигән хезмәттә дәвам иттерелә [1]. Китапның керешендә «...173 милләт вәкиленең туган йорты булган Татарстан Республикасында барган җәмгыяви үзгәрешләрне өйрәнү, аларга тел сәясәтенә мөнәсәбәтле рәвештә бәя бирүнең аеруча әһәмиятле» булуы ассызыклана. Шунда ук тел үсеше өчен уңай дип саналган тышкы факторлар турында мәгълүмат бирелә. Авторның «Без хәзер дәүләт теле статусындагы тел турында түгел, ә туган тел / ана теле турында сүз алып барабыз», дигән фикере актуаль һәм мөһим. Сәясәтчеләрнең күбесе әлеге мәсьәләне күтәрми, сөйләмә тел белән язма телнең вазифаларын аермыйча, нечкәлекләрен белмичә, гомумиләштереп сөйләүне дәвам итәләр.

Димәк, бу очракта тел кулланылышы мәсьәләләренең социолингвистика фәненең методы/ысулы таләпләре нигезендә аның категория/төшенчәләрен файдаланып анализлануы аңлашыла. Әлеге проблема «Тикшеренүнең теоретик һәм практик аспекты» дигән беренче бүлектә 1) тел вазгыятен социолингвистик яссылыкта өйрәнү; 2) Татарстан Республикасында тел сәясәте һәм милләтара мөнәсәбәтләр; 3) татар һәм рус телләренең кулланылышы (сорашу нәтиҗәләре буенча) дип аерып тикшерү барышында, «тел ситуациясе/вазгыяте» төшенчәсе, телнең үз системасына, җәмгыять системасына, кешеләрнең яшәеш системасына караган катлаулы бәйләнеш-мөнәсәбәтләре һәм аларның күптөрле фәнни хезмәтләрдә ничек өйрәнелүе/анализлануына таянып күзаллана, күптөрле фикерләр игътибарга алына, аларның һәркайсына авторның мөнәсәбәте белдерелә [1: 8–62].

Хезмәтнең «Татарстан Республикасында татар теленең кулланылыш мохите» дигән икенче бүлегендә гаилә мохитендә, мәгариф системасында, массакүләм мәгълүмат чараларында, тел һәм дин мөнәсәбәтендә татар теленнән файдалану мәсьәләләре анализлана.

Алдагы бүлектәге кебек үк, аерым проблемалар өйрәнелә башлаганчы, төп төшенчә/терминнарга аңлатма бирелә: бу очракта телнең функциясе, факторлары дигән төшенчәләр күз уңында тотыла, аларның фәнни хезмәтләрдә өйрәнелүенә күзәтү ясала; «70 елдан артык вакыт дәвамында яшәгән СССРда дәүләт составында булган халыкларның телен һәм мәдәниятен саклау буенча эш алып барылмый, булган очракта да ул бары сүздә генә кала дип уйларга була» кебек объектив фикерләр куәтләнә; беренче бүлектән аермалы буларак, 5 параграфка бүлеп анализлана [1: 63–121]. Хезмәтнең «Аерым бер җирлектә тел ситуациясен өйрәнү берничә юнәлешне күздә тотып эш итүне таләп итә. Бу аның социологик, этник, сәяси, лингвистик фактор белән аерылгысыз бәйләнештә булуы белән аңлатыла», дип башланган йомгак өлештә әлеге мәсьәләләр тагын бер тапкыр искәртеп үтелә [1: 122–125].

Кушымтада «Урта буыннар өчен сораулыклар» [1: 126–129]; «Мәктәп яшендәгеләр өчен сораулыклар» [1: 130–133] үрнәге бирелә. Анда түбәндәге юлларны укыйбыз: «Күпмилләтле Татарстан республикасында, тугандаш халыклар гаиләсендә яшибез. Иҗтимагый тормыш таләбеннән чыгып та, гаиләбездәге шартларга карап та, төрле телдә аралашабыз. Әмма һәр кешенең, нинди дәүләттә яшәвенә, нинди телдә аралашуына карамастан, үз туган теле бар. Тормыш шартлары таләбенә буйсынып, без аны бераз читкәрәк куйган булсак та, ул күңел түрендәге урынын саклый. ...Анкета сорауларына бирелгән җаваплар гомумиләштерелеп, бары тик фәнни максатларда гына файдаланыла».

Шулай итеп, саналган хезмәтләргә мөнәсәбәттә, Ф.К. Сәгъдиеваның иҗади эшчәнлеген кыскача гына күзаллап, нинди темаларның күтәрелүе, аларга хас мәсьәләләрнең ничек тикшерелүен зиһенгә алып барудан аңлашылганча, авторның «Проблемные поля когнитивной лингвистики (на материале татарского языка)» дигән монографиясенә кадәр дә, соңгы елларда тел белемендәге өч төрле парадигмага бүлеп каралган когнитив лингвистика, антропоцентристика, лингвокультурология һ. б. яңа фәнни юнәлешләр гамәлгә куелу, һәр фән тармагының фәнни аппараты формалаштырылып, хосусый термин/категорияләрнең табигате һәм вазифасы билгеләнү барышында күпсанлы фәнни хезмәтләр анализлана, аларга авторның үз мөнәсәбәте белдерелеп, фәнни югарылыкта һәм эзлекле системада аңлатыла. Бу китапта, когнитив лингвистика фәнни юнәлеше тема итеп алына, башка фәнни тармакларга мөнәсәбәттә бирелгән аерым фикерләр конкретлаштырылып, бер ноктага тупланып, аңлау/аңлату объекты итеп куела. «В языкознании под когнитивистикой принято понимать область взаимоотношения языка, мышления и сознания, истоки которого находятся в глубоких пластах лингвистической мысли» [6: 3]. Хезмәтнең керешендә тема итеп күтәрелгән проблеманың, классик тел белеменә нигезләнеп, Европа һәм рус телчеләре тарафыннан күптәннән тикшерелеп килүе нәтиҗәсендә яшәве, хәзерге вакытта

(2003 елдан) Россия Федерациясендә 50 субъектны берләштергән «Российская ассоциация лингвистов-когнитологов» дигән берләшмәнең юридик статус алуы һәм аның максаты турында әйтелә. Когнитивистика дигән фән тармагы категорияләре белән тикшерү барышында, сөйләүченең чынбарлыкны ничек кабул итүен, аң / акыл / фикерләү үзенчәлегенең аның сөйләмендә ничек чагылуын, башта чит ил галимнәре, аннан рус галимнәре тарафыннан бу фән тармагында нигезләнгән метод / методиканың ничек гамәлгә куелуын автор җентекләп аңлата һәм болай ди: «В русистике имеется множество работ, посвященных осмыслению задач когнитивной лингвистики. Однако в татарском языкознании указанная тема почти не освещается, что создает трудности, связанные с пониманием новых задач современной татарской лингвистики» [6: 3–8]. Димәк, автор бу хезмәтендә, хәзерге татар тел белемендә когнитив лингвистиканың яңа мәсьәләләре җитәрлек дәрәҗәдә яктыртылмау сәбәпле, әлеге фәннең аерым бер проблемалы кыры булуын күтәрә, «на материале татарского языка» дип, яңа фән таләпләренә туры килү юнәлешендә тикшерелү мәсьәләләрен билгеләүне максат итә. Шуның белән бергә, авторның «...лингвокультурологический анализ...» дип тикшерелә торган хезмәтендә дә, теоретик нигезләүләрнең татар теле мисалында да аңлатылуы мәгълүм [6: 28–29; 68–70; 125–128]. Бу монографиядә, җиде бүлекчәдән торган беренче һәм икенче бүлекләрдә, когнитив лингвистиканың хәзерге вакытта проблемалы саналган кырларының ничек тикшерелүен аңлатканда, чит ил һәм рус галимнәренең фикерләре белән бергә, татар филологларының хезмәтләренә дә мөрәҗәгать итеп, асылда, милли үзенчәлекне ассызыклау максатыннан, тарихи юнәлеш сакланган хәлдә, мисаллар анализлана [6: 32; 43–51; 54–88; 98 һ. б.] Нәтиҗәдә, когнитив лингвистиканың, хәзерге вакытта яңалык дип саналган 1) концептлашу һәм категорияләшү мәсьәләләренең дөньяви чынбарлыкка нигезләнеп аңлатылуы, 2) гыйлем/белемгә нигезләнеп баруы кебек актуаль мәсьәләләр тикшерелгәндә, башка телләр белән беррәттән, татар теленә караган мәсьәләләрдә дә «...системы понятий в сознании человека, особенности процессов восприятия и мышления определяются этноспецифическими особенностями структуры языка» икәнлеге аңлашыла [6: 9–21]. Алга таба Ф.К. Сәгъдиева күп кенә татар телчеләренең хезмәтләренә тукталып, алар файдаланган төрле типтагы метафораларда [6: 29–102] һәм абстракт мәгънәле исемнәрнең кулланылышында милли тел һәм милли күзаллау, милли аң һәм мәдәниятнең ничек чагылуын анализлый [6: 103–169]. Шулай итеп, бу тармакларда татар теле беренче мәртәбә когнитив лингвистика таләпләренә туры китереп өйрәнелә һәм алдагы тикшеренүләргә үрнәк була. Тикшерү барышында телдәге метафораларның объектив – коллектив коммуникатив функция башкаруын, эстетик сәнгатьчә метафоралар авторының мәгълүм субъектив-уникаль эстетик функциягә ия булуын аерып күрсәтү, әмма әлеге мәсьәләнең татар телендә җитәрлек дәрәҗәдә өйрәнелмәвенә игътибар бирү мөһим

[6: 40–52]. Метафораларның типларын тикшергәндә дә, әлеге бүленеш саклана, әмма игътибар җитәрлек түгел, анализ, асылда, чыганак буларак алынган сүзлек материалына нигезләнә [6: 85 һ. б.]. Шуның белән бергә, автор вакыт категориясенә бәйле метафорик күзаллауларның татар телендә ислам дине кыйммәтләре йогынтысында формалашуын билгеләп: «...В исламе время понимается как величайший дар Всевышного, в рамках которой вся жизнь человека, каждый день его бытия представляется как благой дар Аллаха, данный для подготовки к вечности». Мөселманның әлеге вакыт аралыгында ничек яшәвен тәфсилләп аңлатканда, вакыт төшенчәсенең ни рәвешле концептлашуы күзаллана [6: 95–99]. Әлеге катлаулы мәсьәләләрне зиһенгә алганда, милләтебезнең ислам дине кануннары буенча тормыш кичерүенә тел күзлегеннән карап, өч фәнни юнәлештә – аның көндәлек сөйләмдә ничек файлаланылуын, сәнгатьчә әдәби әсәрләрдә ничек тасвирлануын һәм когнитив лингвистикада ничек аңлатылуын тикшерү мөмкинлеге ачыклана. Әлеге тармакларны берләштереп өйрәнү яңача тикшерүгә юл ачу, когнитив лингвистиканың колачын киңәйтү булачак.

Бу юнәлештә эшләргә ниятләгәндә, фикерләү процессы дип белдерелә торган абстракт мәгънәле исемнәрнең дә текст дип алынган катлаулы параметрда ничек кулланылуын, ягъни конкрет мәгънәле сүзләр белән үзара мөнәсәбәтен, гомумтел берәмлегенә нигезләнеп, коммуникатив сөйләм тексты һәм сәнгатьчә әдәбиләшкән (культуралашкан) сөйләм текстының когнитив лингвистика фәне тармагында үзләренә хас категорияләр белән ничек концептлашуын күзаллап, тел һәм сөйләм системасын яңа яктан ачу максаты көн тәртибенә куела дип аңларга мөмкин.

Шул рәвешле, Ф.К. Сәгъдиеваның «Проблемные поля когнитивной лингвистики (на материале татарского языка)» монографиясендә, авторның башка хезмәтләрендәге кебек үк, бүгенге татар тел белемендә махсус тикшерелмәгән күптөрле фикерләр күтәрелә, яңа юнәлештәге фән тармагы буларак, аның үзенә хас фәнни теориясе формалаштырыла, төшенчә/терминнарның мәгънәсен аңлату нигезендә гамәли юнәлештәге эшчәнлек дәвам итә. Чит ил һәм рус галимнәренең хезмәтләре белән беррәттән, татар телчеләренең фикерләренә дә мөнәсәбәт белдерелә. Хәзерге вакытта тел өйрәнүдә яңа юнәлеш саналган когнитив лингвистика фәненең чишелеп бетмәгән проблемалы кырлары ачыклана. Иң мөһиме шул: әлеге хезмәттә игътибар үзәгенә куелган фикерләргә нигезләнеп, татар филологиясендә яңа фәнни юнәлешне тәшкил итәчәк тикшеренү күзаллана. Бу типтагы фәнни хезмәтләр, асылда, докторлык диссертациясе дәрәҗәсендә бәяләнә ала.

Әдәбият

1. *Абдуллина Ч.З., Сәгъдиева Ф.К.* Татарстан Республикасында тел вәзгыяте: татар теленең кулланылыш даирәсе. Казан: «Школа» редакция-нәшрият үзәге, 2021. 136 б.

2. *Сагдеева Ф.К.* Проблемы культуры татарской речи в условиях активного двуязычия. Казань: Фикер, 2002. 160 с.

3. *Сагдеева Ф.К., Гайнанова Д.Р.* Татарский концепт как объект лингво-культурологического анализа. Казань: ИЯЛИ, 2017. 248 с.

4. *Сагдеева Ф.К.* Концепт хатын-кыз (женщина) как фрагмент индивидуально-авторской картины мира Г. Ибрагимова // Мәдәниятләр төрлелеге контекстында Галимҗан Ибраһимов мирасы. Халыкара конференция материаллары. Казань, 2017. Б. 246–250.

5. *Сагдеева Ф.К.* Ассоциативно-смысловое содержание морально-этических категорий в индивидуально-авторской картине мира Г. Исхаки (на примере прозаического произведения «Теләнче кызы») // Гаяз Исхакый һәм XX гасыр башында татар милли яңарышы. Халыкара конференция материаллары. Казан, 2018. Б. 316–319.

6. *Сагдеева Ф.К.* Проблемные поля когнитивной лингвистики (на материале татарского языка): монография. Казань: Редакционно-издательский центр «Школа», 2024. 206 с.

Бәширова Илида Басыйр кызы,
филология фәннәре докторы,
Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе (Казан)

Баширова Илида Басыровна,
доктор филологических наук,
заслуженный деятель науки Республики Татарстан (Казань)

lilvil25@mail.ru